

وظایف پیروان ادیان الهی نسبت به همدیگر از منظر رهبران انقلاب اسلامی ایران

محمد عترت دوست^{۱*}

امیرحسین فراستی^۲

چکیده

هدف: از جمله موضوعات مورد تأکید دین اسلام، مسئله وحدت و همدلی میان پیروان ادیان الهی است. این مسئله که امروزه از جمله دغدغه‌های اصلی رهبران دینی و اندیشمندان جوامع بشری است، به‌صورتی ویژه و با چهارچوبی خاص در کلام رهبران انقلاب اسلامی ایران نیز مورد تأکید قرار گرفته است که در این مقاله تلاش شده مهم‌ترین وظایف پیروان ادیان الهی را از دیدگاه رهبران انقلاب اسلامی ایران کشف و شناسایی نماییم. **روش‌شناسی پژوهش:** بدین منظور با استفاده از روش «تحلیل مضمونی» و دسته‌بندی مضامین پایه جهت شناسایی مضامین سازمان‌دهنده، به تحلیل مجموعه بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله) پرداخته و مهم‌ترین مقوله‌های این مسئله را استخراج کرده‌ایم.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد رهبران انقلاب اسلامی ایران به ترسیم پنج وظیفه مهم برای پیروان ادیان الهی نسبت به همدیگر پرداخته‌اند که به ترتیب اولویت و اهمیت عبارتند از: حمایت از پیروان دیگر ادیان، مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی، گفتگو برای تفاهم، پیروی جدی از تعالیم دینی و احترام به مقدسات دیگران. **نتیجه‌گیری:** بازخوانی و واکاوی آثار رهبران انقلاب اسلامی ایران در زمینه وظایف و بایسته‌هایی که پیروان ادیان آسمانی می‌بایست انجام دهند، نشان می‌دهد که ایشان توجه خاصی به این موضوع داشته و در موارد متعددی از گفتارها و نوشتارهای خود به این مهم پرداخته‌اند. گردآوری این بیانات و بررسی آن‌ها با روش تحلیل مضمون به این نکته رهنمون می‌سازد که امامین انقلاب اسلامی ایران برای پیروان ادیان الهی، وظایف خاصی را در چهارچوب ویژه‌ای مشخص نموده و محورهای خاصی را نیز برای آن اقدامات تعیین کرده‌اند.

کلید واژه‌ها: ادیان آسمانی، وظایف مسلمانان، گفتگوی ادیان الهی، امام خمینی(ره)، امام خامنه‌ای(مدظله).

#. این پژوهش با حمایت مالی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی طبق ابلاغ شماره ۴۹۲۹ مورخ ۱۴۰۲/۰۳/۰۶ انجام شده است.

Email: Etratdoost@sru.ac.ir

۱- استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه تربیت

دبیر شهید رجایی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: a.farasati@ut.ac.ir

۲- دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تهران،

تهران، ایران

مقدمه

برخلاف جهان غرب که تنها در اواخر سده نوزدهم میلادی از اهمیت گفت‌وگوی دینی مدارامحور و صلح‌جویانه آگاه گردید (سویدلر^۱، ۲۰۱۳: ۴) و به‌ویژه پس از واقعه یازده سپتامبر توجه خاصی بدان معطوف نمود (نؤفلدت^۲، ۲۰۱۱: ۳۴۴)، ندای آسمانی قرآن کریم بیش از چهارده سده پیش، پیروان ادیان الهی را به این مهم فراخوانده و توحید خدای متعال را در محور آن نهاده بود: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ» (آل عمران: ۶۴). با وجود این، در جهان غرب، تنها پس از دوران رنسانس، با کاهش نقش دین از یک سو و نیز تفوق علم و جریانات عقل‌گرایی و تجربه‌گرایی بود که فضاهای فکری تازه‌ای شکل گرفت و موجب افزایش تنوع و تفاوت در فرهنگ‌ها گشت. این امر در سطح جامعه، زمینه نیاز مبرم به گفت‌وگو را ایجاد نمود (شعاعی، ۲۰۱۹: ۳۱).

امروزه اهمیت و ضرورت گفتگوی میان ادیان و مذاهب بیش از پیش برای اندیشه‌ورزان و رهبران دینی دنیا هویدا گردیده است؛ چنان‌که برخی گفت‌وگوی ادیان و تمدن‌ها را یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاسی دانسته‌اند که می‌تواند از مرزها بگذرد و پل‌های صلح و امید را بنا سازد (الخلیفه، ۲۰۰۷: ۸۱). یا برخی دیگر، آن را شرط ضروری صلح در جهان دانسته و آن را وظیفه جوامع گوناگون برشمرده‌اند (فوروارد^۳، ۲۰۰۱: ۳) چراکه این روش به ما می‌آموزد دیگران را با راه‌های متفاوت زیستن، اندیشیدن و گفتارشان بپذیریم و آنگاه در ادای تکلیف عدالت و صلح به یکدیگر بیونندیم (پاپ فرانسیس^۴، ۲۰۱۳: ۱۸۶). این بدان جهت است که ادیان جهان قابلیت شکل دادن جهان‌بینی‌ها را دارند تا نیرویی برای ایجاد عدالت اجتماعی و صلح جهانی باشند. این امر از طریق گفت‌وگوی ادیان در دو سطح علمی و عملی برای همکاری مشترک میسر می‌گردد (پناسکوویچ^۵، ۲۰۱۶: ۳۷).

به باور برخی پژوهشگران این حوزه، تعامل معنادار با دیگر سنت‌های دینی تنها با غرق شدن کامل در آن‌ها میسر می‌گردد؛ بنابراین، گفت‌وگو باید در عمل موسوم به الهیات تطبیقی یا در هم‌دلی بین‌الادیانی ریشه داشته باشد که هر دوی این‌ها مبتنی بر رغبت به آموختن از دین دیگری است (مریگان^۶، ۲۰۱۷: ۱).

طرح مسئله

در پرتو هدایت قرآن مجید و بیانات گهربار پیامبر اسلام (ص) و ائمه اطهار (ع)، رهبران انقلاب اسلامی ایران نیز موضوع وحدت و اتفاق میان پیروان ادیان الهی را مورد توجه جدی قرار داده و در بیانات خود کراراً به

1. Leonard Swidler
2. Reina Neufeldt
3. Martin Forward
4. Pope Francis
5. Richard Penaskovic
6. Terrence Merrigan

این مسئله پرداخته‌اند. ایشان همواره پیروان ادیان آسمانی را به معنویت‌گرایی، ظلم‌ستیزی و حمایت از مستضعفان دعوت نموده و هم‌آیین نبودن آنان را مانعی برای همراهی در این راه ندانسته‌اند. برای مثال، امام خمینی (ره) در ملاقات با شماری از کشیش‌های مسیحی وظیفه پیغمبران الهی را ساختن بشر و زیستن او در صلح و صفاء و برادری عنوان داشته و در پیامی به مناسبت سالگرد ولادت حضرت عیسی بن مریم پیروان آن حضرت را به پشتیبانی از مظلومان جهان و مستضعفان گرفتار در چنگال مستکبران فراخوانده‌اند. به‌سان این فرمایش‌ها در گفتارهای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز می‌توان تأکیدات مکرر به اسلام استکبارستیز و ظلم‌ستیز را مشاهده نمود که از دشمنی اصحاب عقاید مختلف پرهیز می‌دهد و شعار هم‌زیستی، ارتباط و دوستی با غیرمسلمانان را نصب‌العین پیروان خود می‌نهد.

بر این اساس، در این پژوهش تلاش شده تا مهم‌ترین وظایف پیروان ادیان الهی جهت نیل به وحدت و صلح جهانی را از دیدگاه رهبران انقلاب اسلامی ایران کشف و شناسایی نموده و سپس بایدها و نبایدها لازم جهت حرکت پیروان ادیان الهی در مسیر نیل به تمدن نوین اسلامی را تبیین کنیم. بدین جهت، نخست با مراجعه به آثار امام خمینی (ره) و آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، گفتارها و نوشتارهای مرتبط با روابط مسلمانان با جوامع غیراسلامی و مردمانی از دیگر فرهنگ‌ها و تمدن‌ها را گردآوری کرده و سپس بخش خاص و مرتبط از این بیانات را با روش تحلیل مضمون، مورد مطالعه و تحلیل قرار داده‌ایم تا در نهایت مقوله‌های مهم مطرح در رابطه با وظایف پیروان ادیان الهی را کشف کنیم. لذا مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که مهم‌ترین وظایف پیروان ادیان الهی از منظر رهبران انقلاب اسلامی ایران چه بوده و چه بایدها و نبایدهایی را برای مجموعه کلی معتقدین به ادیان آسمانی بیان کرده‌اند؟ پیش از طرح مباحث، ابتدا لازم است اندکی از پیشینه تحقیقات انجام شده در این خصوص گزارش دهیم تا وجه نوآوری و تمایز این مقاله از دیگر پژوهش‌ها مشخص شود.

پیشینه تحقیق

جست‌وجوهای انجام‌گرفته نشان می‌دهد تاکنون شماری از پایان‌نامه‌ها و مقالات علمی به موضوع گفت‌وگوی ادیان پرداخته و آن را از نگاه قرآن (مانند پایان‌نامه «گفت‌وگوی ادیان از دیدگاه قرآن»، نوشته زهرا خلفی به سال ۱۳۸۸)، روایات (مانند پایان‌نامه «مبانی قرآنی تعامل امام رضا علیه‌السلام با عالمان ادیان»، اثر اکبر سلیمانی دوست‌آبادی در سال ۱۳۹۷) یا برخی شخصیت‌های اثرگذار (مانند پایان‌نامه «گفت‌وگوی اسلام و مسیحیت در لبنان با تأکید بر اندیشه علامه سید محمدحسین فضل‌الله» به قلم مهدی زالی‌زاده مغانلو در سال ۱۳۹۷؛ پایان‌نامه «هانری کربن و ایزوتسو و امکان گفت‌وگوی ادیان به‌ویژه اسلام با سایر ادیان»، نوشته یاسمین عرفت‌پور به سال ۱۳۸۸؛ مقاله «گفت‌وگوی ادیان در اندیشه سنت‌گرایان»، نوشته رضا خزایی و فرید آزادیخت به سال ۱۳۹۴ در فصلنامه حبل‌المتین) بررسی نموده‌اند.

همچنین، پاره‌ای از این تولیدات به آثار و نتایج گفت‌وگوهای میان ادیان توجه داشته (مانند رساله «بررسی تأثیر ماهیت گفت‌وگوی ادیان بر تفسیر متون مقدس»، به قلم محمد حقانی فضل در سال ۱۳۹۸؛ مقاله «بررسی

نقش گفت‌وگو و هم‌اندیشی میان ادیان در صلح جهانی»، اثر زهرا انصاری و رسول افضلی برای همایش بین‌المللی نقش ادیان در اخلاق صلح، گذشت و دوستی در سال ۱۳۹۶) و گاهی به جوانب دین دینی (مانند پایان‌نامه «نگرش کلامی به گفت‌وگوی ادیان: اصول و حدود و اهداف و شیوه‌ها»، اثر صدیقه حمیدی به سال ۱۳۹۶) و برون‌دینی (مانند پایان‌نامه «تعامل ادیان از منظر ارتباطات میان‌فرهنگی: مطالعه گفت‌وگوی دو دین اسلام و مسیحیت در انگلستان»، نوشته محمدحسین شعاعی در سال ۱۳۹۲) آن‌ها پرداخته است. افزون بر این‌ها، در برخی آثار پژوهشی می‌توان اشاره مختصری به تعامل ادیان از منظر امام خمینی(ره) (مانند پایان‌نامه «دیپلماسی فرهنگی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر آموزه‌های امام خمینی»، نوشته علی‌رضا نائیج در سال ۱۳۸۸؛ پایان‌نامه «راهبردهای حضرت امام خمینی درباره جهان عاری از خشونت»، اثر محمدرضا نظارت به سال ۱۳۹۴؛ پایان‌نامه «رهیافت اسلامی روابط بین‌الملل از دیدگاه امام خمینی»، به قلم حسین بهمنش در سال ۱۳۹۱) یا مقام معظم رهبری (مانند پایان‌نامه «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مبانی، مواضع و چگونگی آن از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای»، نوشته زهرا منصورزاده به سال ۱۳۹۱) را رؤیت کرد؛ هرچند ارتباط کوچکی با مبحث گفت‌وگوی اسلامی با ادیان و ملل غیرمسلمان دارد.

در کنار این‌ها، از مواردی نام برد که به تبیین دیدگاه ایشان در رابطه با پیروان دیگر ادیان پرداخته است (مانند مقاله «دیدگاه امام خمینی درباره پیروان ادیان»، نوشته حسین توفیقی برای فصلنامه هفت آسمان در سال ۱۳۸۱؛ یادداشت محمد رجائی‌نژاد با عنوان «امام خمینی و جهان مسیحیت» بر روی تارنمای مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی؛ مقاله «مستندسازی اندیشه‌های امام خامنه‌ای پیرامون مناظره»؛ از مهرداد پوراسکندری برای همایش بین‌المللی گفت‌وگو و مناظرات رضوی در سال ۱۴۰۱).

این پیشینه نشانگر آن است که همچنان جای خالی مطالعه‌ای تحلیلی از مکتوبات و مسموعات رهبران انقلاب اسلامی ایران در جهت تبیین و تشریح آراء و مبانی فکری ایشان نسبت به تعامل با پیروان دیگر ادیان و گفت‌وگو میان مسلمانان و غیرمسلمانان، احساس می‌شود؛ به عبارت دیگر، حسب بررسی انجام شده، تاکنون هیچ تحقیق جامعی در این خصوص صورت نپذیرفته و نیاز به واکاوی و تحلیل رویکرد نظری و عملی ایشان در مسئله گفت‌وگوهای بین‌الادیانی برطرف نگشته است.

روش تحقیق

در پژوهش حاضر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله) با استفاده از روش تحلیل مضمون مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. بر این اساس، لازم است در ادامه اندکی در خصوص این روش صحبت شود. از جمله روش‌های تحلیل کیفی که با استفاده از آن می‌توان به فهم عمیق و جامعی از داده‌های مورد بررسی رسید، روش «تحلیل مضمون» است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی می‌باشد و داده‌های

پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (براون و کلارک^۱: ۲۰۰۶: ۸۰). به عبارت دیگر تحلیل مضمون راهبردی برای تقلیل و تحلیل داده‌هاست که به وسیله آن، داده‌های کیفی، تقسیم‌بندی، طبقه‌بندی، تلخیص و بازسازی می‌گردد (گیون^۲: ۲۰۰۸: ۸۶۷).

روش تحلیل مضمون را روشی تحلیلی مبتنی بر استقرای تحلیلی گفته‌اند که محقق در آن از طریق طبقه‌بندی داده‌ها و الگویابی درون داده‌ای و برون داده‌ای به یک سنخ‌شناسی تحلیلی دست می‌یابد. در تحلیل مضمون، پژوهشگر به دنبال یافتن الگوهای تکراری معنادار است که با سنجش فراوانی واژگان حاصل می‌شود (عترت دوست، ۲۰۲۴: ۵۳-۸۰). این روش، بر اساس یک رویه مشخص و در سه سطح، مضامین را نظام‌مند می‌کند که عبارتند از:

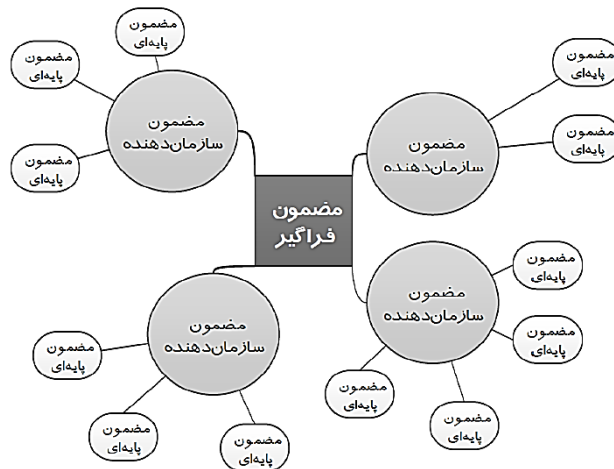
الف) مضامین پایه که شامل کدها و نکات کلیدی موجود در متن می‌شود؛

ب) مضامین سازمان‌دهنده که از ترکیب و تلخیص مضامین پایه به دست می‌آیند؛

ج) مضامین فراگیر که همان مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به عنوان یک کل هستند.

با تحلیل مضامین، شبکه‌ای از مضامین ایجاد می‌شود و در نهایت با تحلیل آنها مفاهیم کلیدی استخراج و مدل مورد نظر تبیین می‌گردد (آترین استرلینگ^۳: ۲۰۰۱: ۳۸۹).

الگوی نمادین سطوح مضامین در روش تحلیل مضمون بدین شرح است:

شکل ۱: ساختار شبکه مضامین

1. Virginia Braun & Victoria Clarke
2. Lisa Given
3. Jennifer Attride Stirling

فرایند شناخت مضمون شامل سه مرحله تجزیه، تشریح و ترکیب متن است که هر کدام از این مراحل شامل گام‌ها و اقدامات متعدد است و از آنجا که در منابع مختلف به تفصیل معرفی شده (ر.ک: عترت‌دوست و دیگران، ۲۰۲۰) لذا در اینجا صرفاً به چگونگی اجرای روش و یافته‌های تحقیق اشاره می‌شود.

تحلیل مضمون بیانات رهبران انقلاب اسلامی ایران

همان‌گونه که اشاره شد، مسئله اصلی این تحقیق آن است که از منظر امامین انقلاب اسلامی ایران، مهم‌ترین وظایفی که برای مجموعه کلی پیروان ادیان الهی ترسیم شده، چه بوده و به‌صورت جزئی و دقیق چه باید‌ها و نیاید‌هایی را برای آنها تبیین نموده‌اند. به همین دلیل پس از جمع‌آوری کامل مجموعه گفتارها و نوشتارهای ایشان که در رابطه با روابط مسلمانان با جوامع غیراسلامی و مردمانی از دیگر فرهنگ‌ها و تمدن‌ها بوده، به تحلیل بخش خاص و مرتبط از این اطلاعات با روش تحلیل مضمون پرداخته‌ایم که در ادامه نمونه‌ای از جداول تحلیل مضمون بیانات آنها جهت آگاهی خوانندگان گرامی از چگونگی اجرای روش و دستیابی به نتایج تحقیق، بیان شده است.

جدول ۱: نمونه تحلیل مضامین بیانات امام خمینی(ره)

ردیف	مضامین پایه	کد شناسه
۱	انقلاب اسلامی با مردمان غرب (مسیحیان) عادلانه و به‌دور از ظلم رفتار می‌کند.	B5
۲	شایسته است مسیحان به‌خاطر دفاعی که اسلام از حضرت مسیح(ع) انجام داده، از مردم مظلوم ایران دفاع نمایند.	B7
۳	مسیحیان از ارباب کلیسا بخواهند برای مظلومان ایران دعاء کنند.	B8
۴	مسلمانان برای پیروزی مسیحیان بر مشرکین دعاء می‌کنند.	B9
۵	مسیحیان باید برای رهایی مظلومان ایران از ظلم، دعاء کنند.	B10
۶	مسیحیان باید تعالیم حضرت عیسی(ع) را به رهبران کشورهای ستمگر گوشزد کنند.	B11
۷	روحانیون مسیحی باید سران ستمگر را نصیحت کنند.	B12
۸	روحانیون مسیحی باید رهبرانی را که پشت به تعالیم الهی کرده‌اند، تقبیح نمایند.	B13
۹	مسیحیان باید دین خود را به اسلام که از حضرت عیسی(ع) دفاع کرده، اداء نمایند.	B14
۱۰	پدران کلیسا باید از مستضعفان جهان در برابر مستکبران پشتیبانی نمایند.	B19
۱۱	روحانیون کلیسا باید برای رضای خدا و مسیح(ع) ناقوس حمایت از ملت مظلوم ایران سردهند.	B20
۱۲	شایسته است ناقوس کلیسا به نفع ملت‌های مستضعف به صدا درآید.	B21
۱۳	مسیحیان باید مانع معرفی نادرست عیسی(ع) به مستضعفان باشند.	B22
۱۴	مسیحیان برای دفاع از شرافت عیسی(ع) باید با دشمنان تعلیمات آسمانی مخالفت کنند.	B23
۱۵	پدران کلیسا باید عیسی(ع) را از سلطه‌طلبان نجات بدهند.	B25

B32	روحانیون ادیان وظیفه دارند برای تحقق آرمان‌های انبیاء تلاش کنند و تابع تام ایشان باشند.	۱۶
B33	وظیفه روحانیان ادیان بالاتر از وظایف مردم است.	۱۷
B35	روحانیان مسیحی باید از احوال ملت‌های مظلوم آگاه شوند.	۱۸
B37	روحانیون مسیحی باید عیسی(ع) را از رؤسای جمهور [پرادعاء] برهانند.	۱۹
B38	روحانیون مسیحی می‌باید جنایات رؤسای جمهور [مسیحی] را یادآور شوند.	۲۰
B39	بزرگان مسیحی باید جنایات قدرت‌های بزرگ مدعی مسیحیت را محکوم نمایند.	۲۱
B40	روحانیون مسیحی موظف هستند ظالمان را به عمل به تعالیم مسیح(ع) وادارند.	۲۲
B41	سکوت روحانیون مسیحی در برابر ظلم، مخالف دستور مسیح(ع) است.	۲۳
B42	وظیفه پاپ، مبارزه با قیام‌کنندگان علیه مظلومین است.	۲۴
B43	روحانیون مسیحی باید مظلومین دنیا را دریابند.	۲۵
B44	محکومیت مظلومین توسط پاپ موجب اتهام به خود او می‌گردد.	۲۶
B47	روحانیون مسیحی باید از سیاه‌نمایی چهره عیسی(ع) جلوگیری کنند.	۲۷
B50	مسلمانان حق تعرض به پیروان دیگر ادیان را ندارند.	۲۸
B55	مسلمانان با صهیونیست‌ها دشمن هستند، نه با یهودیان.	۲۹
B61	مقامات روحانیون ادیان از احترام خاصی برخوردار هستند.	۳۰

نکته مهم درخصوص این جداول آن است که مضامین مستخرج از بیانات امام خمینی(ره) با کدشناسه (B) و مضامین مستخرج از بیانات امام خامنه‌ای با کدشناسه (A) علامت‌گذاری شده تا در هنگام جمع مضامین و تحلیل یافته‌ها مشخص شود که هر کد مستخرج از بیانات چه شخصی بوده و از کدام قسمت از صحبت‌های این دو شخصیت استنباط شده است. در ادامه نیز نمونه جدولی از تحلیل مضمون بیانات امام خامنه‌ای جهت آگاهی خوانندگان گرامی درج شده است.

جدول ۲: نمونه جدول تحلیل مضمون بیانات امام خامنه‌ای

کد شناسه	مضامین پایه	ردیف
A5	وظیفه پیروان ادیان الهی، دعوت به خیر و صلاح و کمال است.	۱
A12	گفت‌وگوی ادیان به تفاهم و نزدیکی ملت‌ها کمک می‌رساند	۲
A13	گفت‌وگوی ادیان نقطه مشترک و مثبتی در روابط کشورها است.	۳
A22	پیروان ادیان توحیدی باید با ظلم و جنایات مبارزه نمایند.	۴
A23	پیروی راستین از عیسی(ع) مقابله با جنایات و ستم‌کاری‌ها است.	۵
A25	گفت‌وگوی ادیان نیازمند شناخت زبان روز دنیا و چگونگی ارتباط با مخاطبان است.	۶
A27	اسلام با مسیحیان و یهودیان مشکلی ندارد؛ ولی با غاصبان صهیونیست نمی‌سازد.	۷

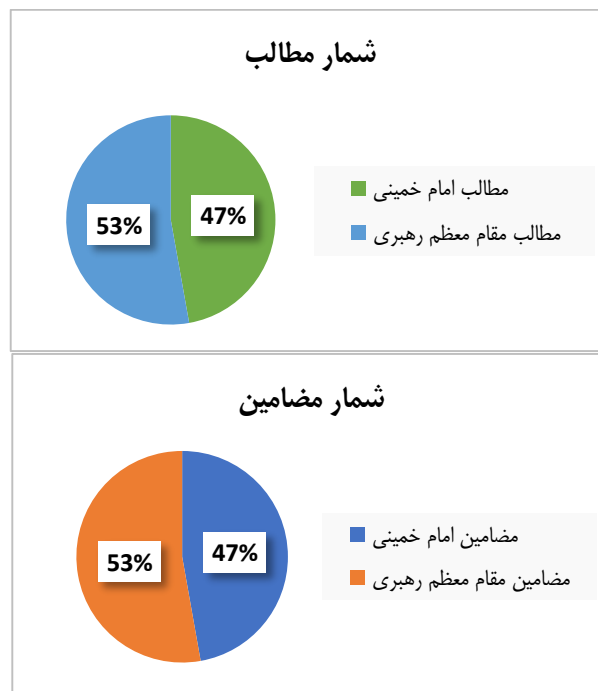
A33	گفت‌وگوی اسلام و مسیحیت، هنگامی که به اتخاذ موضع مشترک در مسائل حیاتی بشر بیانجامد، سودمند و پربرکت خواهد بود.	۸
A37	اسلام علیه ظلم و استکبار است.	۹
A43	دستگاه مسیحیت کاتولیک باید به جنایات صهیونیست‌ها اعتراض کند.	۱۰
A44	دستگاه مسیحیت وظیفه دارد با ترویج فساد در اروپا مبارزه کند.	۱۱
A47	اهانت به مقدسات را نباید به پای همه پیروان آن دین نوشت.	۱۲
A52	گفت‌وهای مهربانانه میان ادیان از دستورات اسلام است.	۱۳
A53	گفت‌وهای ادیان، فرصتی برای افزایش نقاط مشترک و روشن کردن حقایق است.	۱۴
A54	همه ادیان ابراهیمی باید با اسلام‌ستیزی مقابله کنند.	۱۵
A56	پیروان ادیان باید هوشیار باشند که بازیچه سیاست‌مداران جنگ‌افروز نشوند.	۱۶
A60	نظم شایسته جهانی، نیازمند پیروی از تعالیم انبیاء است.	۱۷
A64	در برابر تبلیغات دشمنان، یهودیان و مسیحیان می‌باید از مسلمانان حمایت کنند.	۱۸
A66	گفت‌وگو موجب تفاهم میان ملت‌ها می‌گردد.	۱۹
A67	با وجود اثرات مثبت گفت‌وگوی ملت‌ها، این برای مهار قدرت‌طلبان کافی نیست.	۲۰
A81	لازم است دین را مستقیم و بی‌واسطه شناخت.	۲۱
A89	تبعیت از حضرت عیسی(ع) مستلزم شناخت درست دستورات و زندگانی اوست.	۲۲
A94	پیروان عیسی(ع) باید عبادت خدا و مبارزه با ظلم انجام دهند.	۲۳
A95	دشمنی با صهیونیسم غاصب، یهودی‌ستیزی مسلمانان نیست.	۲۴
A99	علمای اسلام و مسیحیت باید عادی‌سازی (با اسرائیل) را حرام اعلام کنند.	۲۵
A118	تمرکز عالمان ادیان بر دردها و درمان‌های مشترک باشد تا مجادلات مذهبی.	۲۶
A121	همکاری‌های بین ملت‌ها بر پایه منافع سالم و مشترک بنا گردد.	۲۷
A125	پیروی حقیقی از پیامبران(ع)، مقابله با جنایات است.	۲۸
A126	مسئله فلسطین، یهودی‌ستیزی نیست؛ بلکه مبارزه با غاصبان است.	۲۹
A130	مهمترین عامل عزت پیروان ادیان، وحدت کلمه است.	۳۰

یافته‌های تحقیق

با مطالعه دقیق بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله) و تکمیل جداول تحلیل مضمون در نرم‌افزار اکسل، ستون مجزایی با عنوان «مضامین پایه» همراه با کدشناسه اختصاصی به‌دست آمد که همچون برچسب‌هایی مفید و مختصر، محتوای مرتبط با ادیان الهی در دیدگاه این دو رهبر عالی‌قدر انقلاب اسلامی را تعریف می‌نمایند. در این تحقیق، تعداد ۹۴ مطلب از بیانات مقام معظم رهبری و ۸۴ مطلب از آثار مکتوب امام خمینی(ره) گردآوری و مطالعه گردید که از تحلیل آنها تعداد ۱۳۲ مضمون پایه از بیانات مقام معظم رهبری و ۱۱۸ مضمون پایه نیز از بیانات امام خمینی(ره) استخراج گردید.

آمارها حاکی از برابری نسبت مضامین پایه مستخرج از مطالب در هر دو بخش است که نشان از وجود میانه‌روی و دقت در استخراج مضامین است. به عبارت دیگر، در استخراج مضامین پایه از مطالب در هیچ‌یک از دو دسته بیانات رهبران انقلاب اسلامی به شکل افراطی یا تفریطی عمل نشده است. دو نمودار زیر نسبت مطالب و مضامین پایه مستخرج از آن‌ها را به تصویر می‌کشد:

نمودار ۲: سنجش فراوانی مطالب و مضامین پایه

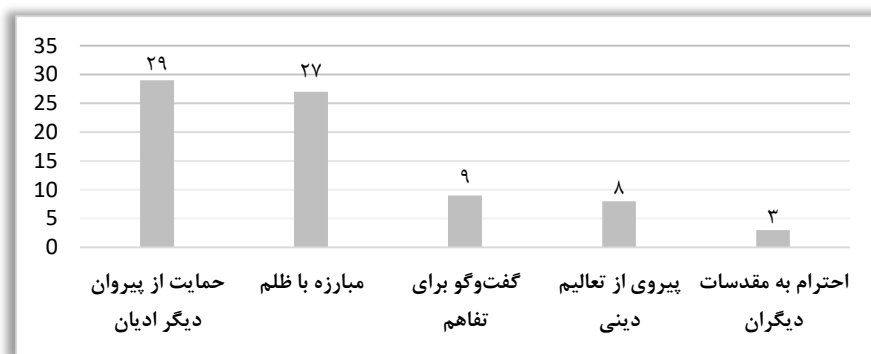
از آنجا که مسئله اصلی این تحقیق فقط بررسی این مطلب بود که مهم‌ترین وظایف بیان شده برای مجموعه کلی پیروان ادیان الهی از منظر رهبران انقلاب اسلامی ایران چه بوده و چه بایدها و نبایدهایی را برای آنها تبیین نموده‌اند، لذا در ادامه اجرای روش تحلیل مضمون، فقط به مقوله «وظایف پیروان ادیان الهی» پرداخته و نتایج حاصل از این بخش را دسته‌بندی و تحلیل نموده‌ایم که تحلیل کیفی و توصیفی آنها در ادامه به‌عنوان اصلی‌ترین نتایج و یافته‌های تحقیق حاضر بیان می‌شود.

وظایف پیروان ادیان الهی از منظر رهبران انقلاب اسلامی ایران

بررسی‌ها و مطالعاتی که به روش «تحلیل مضمون» بر آثار و بیانات دو رهبر گران‌قدر انقلاب اسلامی ایران صورت گرفته نشان می‌دهد که بیان وظایف برای پیروان ادیان الهی یکی از پرشمارترین و مهم‌ترین

مضامین در سخنان و مکتوبات گردآمده از امام راحل(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله) است به گونه‌ای که حدود ۳۰٪ از مجموع مضامین پایه را به خود اختصاص داده است. منظور از «وظایف» در این مقاله، اموری است که انتظار می‌رود مؤمنان به هر یک از ادیان و مذاهب، بدان عمل نمایند و تنفیذ آن را از وظایف خود به‌شمار آورند؛ بنابراین، آگاهی از این موارد و تبیین آن همه پیروان ادیان الهی از اهمیت بسیاری برخوردار است و می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد وحدت و همدلی میان ایشان شود. بخشی از این وظایف، خطاب به علماء و بزرگان ادیان و بخشی دیگر خطاب به عموم دین‌داران و مؤمنان به ادیان الهی می‌باشد که می‌باید مورد اهتمام قرار گیرد.

در میان وظایفی که از زبان امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله) برای مسلمان و غیرمسلمانان بیان شده است، می‌توان به پنج مقوله کلی و اصلی دست یافت که به ترتیب کثرت و تکرار مضمونی عبارت‌اند از: حمایت از پیروان دیگر ادیان، مبارزه با ظلم، گفت‌وگو برای تفاهم، پیروی از تعالیم دینی، احترام به مقدسات دیگران. نمودار زیر فراوانی هر یک از این مقولات را به نمایش می‌گذارد.

نمودار ۳: مقوله‌های مربوط به وظایف پیروان ادیان الهی

چنان‌که آشکار است، دو وظیفه اصلی تمامی پیروان ادیان الهی از منظر امامین انقلاب، حمایت از دیگر دینداران و نیز مبارزه با ظلم ستمکاران است. بر این اساس، شایسته است متولیان گفت‌وگوی ادیان تمرکز خود را بر محور شناسایی راه‌های مقابله با ظالمان و ستمگران و همچنین دفاع از مظلومان عالم از سوی همه مؤمنان به ادیان الهی قرار بدهند. تحقق این مهم می‌تواند دولت‌های مستکبر و زیاده‌خواه را مهار نماید و حقوق ستمدیدگان را از ایشان بستاند که گامی اساسی در جهت ایجاد وحدت و اقامه صلح در جهان است. در ضمن، از میان مضامین مستخرج از مطالب، حجم تأکیدات امام راحل(ره) بر این دو موضوع بیشتر بوده که محتمل است به سبب اقتضای زمانی مبارزه با نظام شاهنشاهی و نیاز به یاری دیگر مؤمنان برای پیشبرد اهداف مقدس انقلاب اسلامی باشد. در ادامه به تحلیل موردی هر کدام از مقوله‌های کشف شده خواهیم پرداخت.

حمایت از پیروان دیگر ادیان

بر مبنای مطالعه انجام شده، می‌توان حمایت از پیروان دیگر ادیان الهی و مظلومان جهان را مهم‌ترین وظیفه باورمندان به هر یک از ادیان و مذاهب در نگاه رهبران انقلاب اسلامی عنوان نمود. این مهم که یکی از آموزه‌های پسندیده فطری است (حسینی، ۲۰۰۴: ۱۱۴)؛ در قرآن کریم آشکارا یافت می‌شود؛ آنجا که می‌فرماید: «وَمَا لَكُمْ لَأْتَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا» (نساء: ۷۵)؛ بنابراین، خداوند متعال مسلمانان را امر می‌فرماید تا در راه او جهاد کنند و از مظلومان و مستضعفان در هر نقطه‌ای از جهان دفاع نمایند و ایشان را از جامعه ستمگر و رژیم طاغوت برهانند؛ چرا که اسلام هیچ مرزی در این مسیر نمی‌شناسد.

موضوع حمایت از پیروان دیگر ادیان اما در کلام دو رهبر گران‌قدر جمهوری اسلامی ایران نیز بازتاب گسترده‌ای یافته است؛ چنان‌که آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) به ضرورت حمایت معنوی مسیحیان و یهودیان از مسلمانان علیه دشمنان ایشان تأکید نموده و انجام این وظیفه از سوی اقلیت‌های دینی ایران را مورد تمجید قرار داده است: «البته ما در داخل کشورمان خوشبختانه از همزیستی ادیان گوناگون برخورداریم؛ یهودیان، یهودیان، مسیحیان، زردشتیان؛ اینها هم در کنار مسلمانان و در ظل نظام اسلامی زندگی می‌کنند؛ با ما همکاری و همزیستی دارند و نقش ایفا می‌کنند. البته وظیفه هم دارند؛ دولت اسلامی هم نسبت به آنها به‌عنوان شهروندان ایرانی دارای وظایفی است که این وظایف را باید انجام دهد و انجام هم می‌دهد. ما هیچ گله‌ای از شهروندان اقلیت‌های مذهبی خودمان نداریم. ملاحظه می‌کنید که وقتی تبلیغات دشمنان علیه جمهوری اسلامی شکل‌های مودیان‌های پیدا می‌کند، کلیمیان ایران اعلامیه می‌دهند. در قضیه دیگری ارامنه ایران یا برخی گروه‌های دیگر مسیحی اعلامیه دادند و از جمهوری اسلامی دفاع و حمایت کردند و این جزو افتخارات جمهوری اسلامی است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۰۴/۱۹).

ایشان همچنین نسبت به اقدامات پلید مستکبران در راستای جنگ‌افروزی میان باورمندان به ادیان ابراهیمی هشدار داده‌اند: «آنها می‌خواهند مقدمات آن را فراهم کنند، که ملت‌ها را به جان هم بیندازند. هم مسلمانان عالم، هم مسیحیان عالم، باید خیلی هشیار باشند تا بازیچه‌ی دست این سیاستمداران خبیث نشوند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۱۱/۱۸).

ایشان مقابله با این توطئه‌ها را بر عهده همه پیروان ادیان و مذاهب دانسته و در جایی دیگر می‌فرمایند: «اسلام، دین آزادی و معنویت انسان، و قرآن کتاب رحمت و حکمت و عدالت است؛ وظیفه‌ی همه‌ی آزادی‌خواهان جهان و همه‌ی ادیان ابراهیمی است که در کنار مسلمانان با سیاست پلید اسلام‌ستیزی با این شیوه‌های نفرت‌بار مقابله کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۶/۲۲).

امام خمینی (ره) نیز بارها بر حمایت مؤمنان به ادیان الهی از یکدیگر تأکید داشته و این مهم را به‌خصوص از پدران کلیسا مطالبه نموده‌اند. برای مثال، ایشان با اشاره به دفاع قرآن کریم از حضرت عیسی (ع) و مادر بزرگوار او، حضرت مریم (س)، دفاع مسیحیان از ملت مظلوم ایران در برابر شاه پهلوی را خواستار شده‌اند (B7) و ایشان را به دعاء کردن برای مسلمانان ایران فراخوانده‌اند (B8): «من پیامم به مسیحیان عالم و

کلیسا این است که اسلام نسبت به حضرت مسیح(ع) احترام بسیار قائل است و او را پیغمبر بزرگ خدا می‌داند و از او در قرآن مجید و همچنین از حضرت مریم بسیار دفاع شده است. ما مسلمین، مسیح را پیغمبر بزرگ خدا می‌دانیم، قرآن حضرت مسیح را پیغمبر بزرگ خوانده است. من از ملت مسیح این تقاضا را دارم که در مقابل خدمتی که اسلام به حضرت مسیح و مسیحیت کرده است، آنان هم در مقابل شاه و حکومت ایران بایستند و از مردم مظلوم ایران دفاع کنند و از ارباب کلیسا بخواهند که برای مسلمانان ایران دعا کنند. و چون حکومت ایران کاری جز ظلم به مردم ایران مظلوم ندارد، دعا کنند تا شاه و حکومت شاه شرش را از سر مردم ایران بکند تا از دست آنان نجات پیدا کنیم. ما هم به شما دعا می‌کنیم تا در مقابل مشرکین پیروز شوید» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۵: ۲۵۵).

ایشان همچنین در این مسیر بر نقش خاص روحانیت مسیحی تأکید ویژه نموده‌اند (B13): «من از روحانیت مسیح می‌خواهم که سران بعضی کشورهای قدرتمند را نصیحت کنند و پشتیبانی آنان را از کسی که پشت به تعالیم آسمانی نموده، تقبیح نمایند. قرآن کریم، حضرت مسیح را به عظمت یاد نموده و حضرت مریم را تنزیه فرمود؛ بر ملت مسیح است که دین خود را به ملت مسلم ادا کنند» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۵: ۲۷۲).

امام خمینی(ره) با اشاره به اهمیت آگاهی و اطلاع پیروان مذاهب مختلف از احوال مظلومان عالم (B35)، کاستی در ادای این وظیفه را موجب اتهام به بزرگان کلیسا برشمرده‌اند (B44) و در یکی از ملاقات‌های خود با رهبران ادیان می‌فرمایند: «من وقتی با روحانیین مسیح مواجه می‌شوم باید مسائلی که مربوط به روحانیت است عرض کنم. مسائل مربوط به شما این است که مسائل دنیا را آن‌طور که هست بررسی کنید، و ببینید به ملت‌ها از دست مدعیان مسیحیت چه می‌گذرد. شما آمدید ایران و معلوم نیست بتوانید در ایران آن قدر بمانید که شهدای ما را ببینید، قبور شهدای ما را ببینید. شما در بهشت‌زها رفتید و قبور یک عده از شهدا را دیدید. هر جای ایران بروید از این قبور هست. شما معلولین ما را ندیدید. هر جای ایران بروید کسانی که دست و پای خودشان را از دست دادند و مجروح شدند، معلول شدند و از زندگی ساقط شدند خواهید دید. چه خوب بود که شما مسیحیین و شما روحانیین مسیح یک مدتی می‌ماندید در ایران، و به شهرهای مختلف ایران و به دهات و روستاهای مختلف ایران می‌رفتید و مشاهده می‌کردید آثار جرم آن کسی [شاه] را که طرفدار او رؤسای جمهور آمریکا بودند» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۱۱: ۴۰۷).

امام خمینی(ره) در بخشی دیگر از سخنان خود، حضرت عیسی(ع) را الگوی مظلوم‌نوازی معرفی کرده (B64) و همراهی مسیحیان، یهودیان و زردشتیان با ستم‌دیدگان را لازمه تصدیق مذهب آنان خوانده‌اند (B74): «آقای پاپ باید به فکر ملت مسیح باشد، به فکر همه ملت‌های مستضعف باشد، به فکر آبروی مسیحیین باشد. این‌طور اشخاصی که به اسم مسیح دارند یک همچو کارهای خلاف مسیر مسیح را انجام می‌دهند، آقای پاپ باید اعلام کنند. به ملت آمریکا اعلام کنند، به همه ملت مسیحیین اعلام کنند، و جنایات این را بشمارند، و این‌ها را معرفی کنند به ملت‌ها. همان‌طوری که ما نسبت به محمدرضا عمل کردیم که این را به مردم شناسانیم» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۱۱: ۳۶).

همه این موارد به موضوع حمایت از ستمدیدگان در برابر ستم‌کاران اشاره دارد که از دستورات دین اسلام است. نمونه‌ای از این موارد، سخن معروف امیرالمؤمنین(ع) پیش از شهادت می‌باشد که به اهل خویش می‌فرماید: «كُونُوا لِلظَّالِمِ خَصْمًا وَّ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا» (رضی، ۱۴۱۴ هـ.ق: ۴۲۱). حضرت علی(ع) که دلیل قبول حکومت را حمایت از مظلومان در برابر ظالمان برمی‌شمارد، در جایی دیگر خطاب به مسلمانان می‌فرماید: «وَأَيُّمُ اللَّهِ لِلنَّصِيفِ الْمَظْلُومِ مِنَ الظَّالِمِ وَّ لِلْقَوْدِنِ الظَّالِمِ بِخِزَامَتِهِ» (رضی، ۱۴۱۴ هـ.ق: ۱۹۴)؛ چه این وظیفه‌ای است که خدای متعال بر عهده عالمان نهاده است: «أَخَذَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى الْعُلَمَاءِ أَنْ لَا يَقْرَؤُوا عَلَى كِظَّةِ ظَالِمٍ وَّ لَا سَعْبِ مَظْلُومٍ» (همان: ۵۰).

لازم به ذکر است که حمایت از ناهم‌کیشان در پاره‌ای از متون مقدس دیگر ادیان الهی نیز مشاهده می‌شود که این خود می‌تواند نقطه اشتراکی برای گفت‌وگوی ادیان قرار گیرد. برای نمونه، تورات به بنی‌اسرائیل فرمان می‌دهد به همسایه خویش محبت نمایند (لاویان، ۱۹: ۱۸). این سخن که یکی از اصول مهم تورات شناخته می‌شود (تلمود، ۹: ۴)، از دیدگاه مفسران تورات، قانونی همه‌شمول است (مدارش، ۴: ۱۲) و به اهتمام ورزیدن به دیگری همچون خویشستن اشاره دارد. اگرچه غالب مفسران ربانی، همسایه را به معنی اسرائیلیان گرفته‌اند (پاوو و اشنابل^۱، ۲۰۱۱: ۱۰۲۹)، لیکن این خطای تفسیری توسط حضرت عیسی(ع) تصحیح شده است (هنری^۲، ۱۹۹۷: ۹۰۰) و او پیروان خود را به محبت ورزیدن به دوست و دشمن سفارش فرموده (متی، ۵: ۴۳-۴۴) و این سخن نزد مفسران کتاب مقدس به همه مردمان -به‌ویژه نیازمندان- تعمیم داده شده است (هیل و تورسون^۳، ۲۰۰۷: ۲۶۴).

مبارزه با ظلم

دومین مقوله پربسامد در میان وظایف پیروان ادیان الهی از نگاه رهبران انقلاب اسلامی، مبارزه ایشان با ستم و ستمکاران است. این موضوع در حقیقت سویه دیگر حمایت از پیروان دیگر ادیان الهی به‌شمار می‌آید؛ با این تفاوت که مقصود از حمایت، مختص به مردمان ستم‌کشیده و رنج‌دیده نمی‌گردد، بلکه شامل همه پیروان ادیان آسمانی می‌باشد؛ به عبارت دیگر، این امر فراتر از مسئله حمایت از ملت‌های مظلوم و تقدیم کمک‌های بشردوستانه به ایشان است که در حقوق بین‌الملل مطرح بوده و با عنوان «اصل مسئولیت حمایت» از آن یاد می‌شود (اسپیگر^۴، ۲۰۱۱: ۷). اما مقصود از مبارزه با ظلم در اینجا عمدتاً اشاره به مفهوم استکبار ستیزی و مواجهه با ستمگران دارد که وجه تمایز این مقوله با مورد سابق است.

رهبر معظم انقلاب اسلامی مبارزه با ظلم را وظیفه خطیر پیروان ادیان آسمانی دانسته و با اشاره به حوادثی که در صربستان و فلسطین رخ داده، می‌فرماید: «دنیای تحت قدرت استکبار، دنیای فریفته به فرهنگ زر و زور، دنیای آفت‌زده از تعالیم غرب، امروز نمی‌تواند این همه جنایت را با خونسردی تماشا

1. David Pao & Eckhard Schnabel
2. Matthew Henry
3. Hale, Tom, & Thorson, Stephen
4. Heike Spieker

کند و در همان حال خود را پیرو موسی، عیسی و محمد علیهم سلام الله و برکاته بدانند، در بخش دیگری از همین دنیای گمراه، صهیونیست‌های خون‌آشام، فاجعه‌ی تازه‌ای آفریده‌اند. آن‌ها چند صد تن از بهترین فرزندان فلسطین خونین را از خانه و میهن خود تبعید کرده‌اند. اکنون در زمستان سرد و در روز و شب‌های ولادت مسیح نجات بخش، در اروپا و خاورمیانه، صرب‌ها و صهیونیست‌ها که منسوب به دو مذهب‌اند، با پیروی از مذهب زور و ظلم و استکبار، دست به فاجعه‌سازی گشوده‌اند و جای آن است که همه‌ی پیروان راستین ادیان توحیدی، همه‌ی مسلمانان و مسیحیان و یهودیان دلسوز به هر کاری مناسب و ممکن برای مقابله با این جنایت‌ها دست زنند. این است نشان پیروی از پیامبران و سپاس حقیقی میلاد مسعود حضرت مسیح» (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۱۰/۱۱).

ایشان پیروی حقیقی از انبیای الهی را مقابله با جنایات ظالمان و ستم‌پیشگان دانسته (A125) و همواره بر این نکته تأکید داشته است که مسلمانان مشکلی با مسیحیان یا یهودیان ندارند؛ اما با غاصبان صهیونیست نمی‌سازند (A27). به تعبیر ایشان «اسلام علیه ملت‌های دیگر نیست، علیه ادیان دیگر نیست؛ علیه زور است، علیه ظلم است، علیه استکبار است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۰۱/۱۷).

بدین جهت، ایشان اعتراض به صهیونیست‌ها را وظیفه‌ی دستگاه مسیحیت برشمرده (A43) و مسئله فلسطین را نه یهودی‌ستیزی مسلمانان، بلکه مبارزه با غاصبان این سرزمین بیان نموده‌اند: «هر وجب از خاک فلسطین یک وجب از خانه‌ی مسلمین است و هر حاکمیتی به‌جز حاکمیت اسلام و مردم مسلمان فلسطین حکومتی غاصب محسوب می‌شود. بحث شما ستیز با یهودیان نیست بلکه مسئله بر سر خانه‌ی غصب شده مسلمین است» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۹/۱۳).

از دیگر سو، امام خمینی (ره) نیز در گفت‌وگو با مسیحیان و سردمداران ایشان به اهمیت ظلم‌ستیزی اشاره نموده و از ایشان خواسته است تا تعالیم عیسی مسیح (ع) را به رهبران کشورهای ستمگر گوشزد نموده (B11-B13) و رفتار آنان را تقبیح کنند: «من به اسم ملت مظلوم ایران از شما ملت مسیح می‌خواهم که در روزهای متبرک خود به ملت ما که گرفتار سلطان ستمکارند، دعا کنید و فرج آنان را از خدای بزرگ بخواهید. من از شما ملت بزرگ می‌خواهم که سران بعضی کشورهای مسیحی را که با قدرت شیطانی خود از شاه ستمگر پشتیبانی می‌کنند و ملتی را در زیر فشار ظلم خرد می‌کنند، هشدار دهید و آنان را به تعالیم حضرت مسیح آشنا کنید» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۵: ۲۷۲).

ایشان معتقد است مسیحیان برای دفاع از شرافت عیسی (ع) می‌باید با دشمنان آموزه‌های آسمانی مخالفت نمایند (B23) و مانع معرفی ناصواب آن پیامبر گرامی به مستضعفان جهان گردند: «وای به حال آنان که برخلاف دستور عیسی مسیح و برخلاف دستور همه پیامبران به نفع ظالمان و جاسوسان و پایمال‌کنندگان حقوق ملت‌ها زحمت می‌کشند. و ای ملت مسیح و پیروان عیسی روح‌الله! بپا خیزید و از شرافت عیسی مسیح و ملت عیسوی دفاع کنید، و اجازه ندهید دشمنان تعلیمات آسمانی و مخالفان دستورات الهی، ملت مسیح و روحانیت عیسی را به خلق‌های مستضعف جهان، بد معرفی کنند» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۱۱: ۳۷۶). به فرموده ایشان، پدران کلیسا بایستی جنایات رؤسای جمهور [مدعی مسیحیت] را یادآور شوند (B38) و حضرت

مسیح(ع) را از چنگ این سلطه‌طلبان برهانند: «هان ای پدران کلیسا! بیا خیزید و عیسی مسیح را از چنگال این دژخیمان نجات دهید؛ که آن پیامبر بزرگ از ستمگری که دین را وسیله ظلم، و دعا را وسیله رسیدن به مسند ستمگری به بندگان خدا قرار می‌دهد بیزار است؛ که دستورهای آسمانی همه برای نجات مظلومان، از ملکوت نازل شده است؛ وای مستضعفان جهان! برخیزید و هم‌پیمان شوید و ستمگران را از صحنه برانید؛ که زمین از خداست و وارث آن مستضعفان‌اند» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۱۱: ۳۷۸).

ایشان همچنین صهیونیست‌ها را دشمن مسلمانان عنوان نموده و حساب آنان را از یهودیان جدا دانسته است: «یهودی‌ها حسابشان از صهیونیست‌ها جداست. چنانچه مسلمین بر صهیونیست‌ها غلبه پیدا بکنند، همان حالی را پیدا می‌کنند که شاه مخلوع پیدا کرد. و اما با یهودی‌ها کاری ندارند، ملتی هستند مثل سایر ملل؛ زندگی آن‌ها انجام می‌گیرد و تصرفی به آن‌ها نیست» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۱۱: ۴).

بر اساس این اصول و مبانی است که امروزه می‌گوییم مبارزه با ظلم یکی از وظایف مشترک همه پیروان ادیان الهی است. قرآن کریم در این خصوص به داستان حضرت موسی(ع) در تقابل با فرعون و پیروان او اشاره می‌نماید و از آنان با تعبیر قوم ستمگر یاد می‌کند: «وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنْ أَنْتَ أَلْقَوْمَ الظَّالِمِينَ* قَوْمَ فِرْعَوْنَ» (شعراء: ۱۰-۱۱). او که در قرآن با صفاتی چون مستکبر، برتری‌جو، طغیانگر، ظالم، مفسد، مستبد، مسرف و... شناخته شده (خضر، ۲۰۰۳: ۱۶)؛ و به گزارش تواریخ، مرتکب جنایات فراوانی علیه بنی‌اسرائیل گشته است (مقدس، ۱۴۱۱ هـ. ق، ج ۳: ۸۳)، به‌سان نماد ظلم و ستم در قرآن مجید بروز می‌یابد و مواجهه حضرت موسی(ع) با او به‌مثابه الگوی ستم‌ستیزی تعریف می‌گردد. ضمن آن که مشابه این داستان را در سفر خروج و تثبیه از کتاب مقدس نیز می‌توان پی جست (دیویی، ۲۰۲۲: ۵).

افزون بر این، قرآن کریم در تأکید بر ضرورت مبارزه با ظلم و ظالم، عدم اهتمام به آن را موجب سیطره شرک بر اهل ادیان و نابودی آیین‌های مذهبی بیان می‌نماید (صابونی، ۱۴۲۱ هـ. ق، ج ۲: ۲۶۸) و می‌فرماید: «وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدَمَتِ صَوْمِعُ وَبِيعُ وَ صَلَوَاتُ وَ مَسْجِدُ يَذْكُرُ فِيهَا أَسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا» (حج: ۴۰)؛ چنان‌که در این آیه به عبادتگاه‌های ادیان گوناگون اشاره کرده (خرم‌دل، ۲۰۰۶: ۶۹۲) و اهمیت مقابله با دشمن مشترک ادیان الهی را به‌عنوان یکی از وظایف ایشان یادآور شده است.

یکی از این ستمگران و مستکبران سیاسی در عصر حاضر که حکمرانی ناحق بر مردم می‌راند، رژیم اشغالگر قدس است. شهید مطهری با اشاره به جنایات اسرائیل علیه ملت فلسطین، بر این باور است که اگر گروهی ستمکار با ما در جنگ نباشد، لیکن انسان‌های دیگری را تحت تجاوز قرار بدهد و ما قدرت نجات ایشان را داشته باشیم، عدم اقدام برای نجات مظلوم در حقیقت کمک به ظالم است؛ هرچند این افراد مسلمان باشند یا نباشند (مطهری، ۲۰۱۱: ۴۷). بنابراین، مبارزه با این رژیم ستمگر به‌عنوان یکی از وظایف پیروان ادیان آسمانی تلقی می‌گردد که در سخنان رهبران انقلاب اسلامی نیز نمود آشکاری دارد.

گفت‌وگو برای تفاهم

سومین وظیفه مشترک بیان شده برای همه پیروان ادیان الهی از نگاه رهبران انقلاب اسلامی ایران، مسئله گفتگوی میان ادیان الهی است. به عبارتی، توجه به این مهم را می‌توان یکی از اندیشه‌های ویژه رهبران انقلاب اسلامی دانست که با اقتضائات زمانی جهان کنونی هم‌خوانی دارد.

در میان بیانات گردآمده از مقام معظم رهبری (مدظله) می‌توان توصیه‌های مکرری را به گفت‌وگوی بین ادیان مشاهده نمود. ایشان این امر را نقطه مشترک و مثبتی در روابط کشورها می‌داند که به تفاهم و نزدیکی ملت‌ها کمک می‌رساند. به‌عنوان مثال در گفتگویی که میان ایشان و رهبران مذهبی کشور اتریش صورت گرفته، فرمودند: «این امر [گفتگو]، به ایجاد تفاهم و نزدیکی ملت‌ها کمک فراوانی می‌کند و جمهوری اسلامی ایران، تداوم آن را بسیار مفید و منطقی می‌داند. اتریش محور و مرکز تبادلات فکری پیروان ادیان در اروپاست و تحرکاتی که در برخی کشورهای اروپایی برای مبارزه با حجاب صورت می‌گیرد نقطه مقابل این حرکت است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۰۳/۳۰).

در نگاه آیت‌الله خامنه‌ای، گفت‌وگوهای مهربانانه میان ادیان یکی از دستورات اسلام به حساب می‌آید (A52) و فرصتی برای روشن کردن حقایق می‌باشد: «استفاده از این فرصت‌ها برای «افزایش نقاط مشترک و روشن کردن حقایق»، گامی در ایجاد شناخت صحیح و از جمله دستورات اسلام است. اسلام، دین آزادی و معنویت انسان و قرآن کتاب رحمت و حکمت و عدالت است. وظیفه‌ی همه‌ی آزادی‌خواهان جهان و همه‌ی ادیان ابراهیمی است که در کنار مسلمانان با سیاست پلید اسلام‌ستیزی با این شیوه‌های نفرت‌بار مقابله کنند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۰۹/۱۰).

ایشان معتقد است که تمرکز عالمان ادیان می‌بایست بر دردها و درمان‌های مشترک قرار گیرد و همکاری‌های بین‌المللی بر پایه منافع سالم و مشترک بنا گردد: «همکاری‌های بین‌المللی هرگاه بر چنین شالوده‌ای استوار باشد، دولت‌ها ارتباطات میان خود را نه بر اساس ترس و تهدید یا افزون‌طلبی و منافع یک‌جانبه یا واسطه‌گری افراد خائن و خودفروش، بلکه بر پایه‌ی منافع سالم و مشترک، و برتر از آن، منافع انسانیت بنا می‌کنند و وجدان بیدار خود و خاطر ملت‌های خود را از دغدغه‌ها آسوده می‌سازند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۶/۰۹) و نیز در جایی دیگر می‌فرمایند: «هر کسی اگر می‌خواهد مذهب خودش، کار خودش را حفظ کند، داشته باشد؛ اگر می‌خواهند بحث مذهبی بکنند، هیچ اشکالی ندارد - من بحث مذهبی را هم قبول دارم - اگر دوست دارند بحث علمی مذهبی بین علما و بین صاحبان فن بکنند، بنشینند این کار را بکنند؛ منتها نه در منظر و مرتبای مردم، بلکه در جلسات علمی بنشینند باهم بحث کنند؛ او استدلالش را بگوید، آن استدلالش را بگوید؛ یا یکی قانع می‌شود، یا قانع نمی‌شود؛ این‌ها اشکال ندارد؛ لیکن علی‌رغم همه‌ی این‌ها، یک امور مشترکی وجود دارد؛ یک دردهای مشترکی هست که نمایش مشترکی دارد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰).

با این حال، در کنار مزایا و محاسن این گفت‌وگوها و دیدارها رهبر انقلاب اسلامی معتقد است که «این گونه اقدامات برای مهار خصلت‌های ناپسند قدرت‌طلبان جهانی و پایان‌بخشیدن به مصائب کنونی بشر،

کافی و مؤثر نیست و باید عوامل دیگری را نیز مدنظر قرار داد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۷/۲۳). لازم به ذکر است که موضوع گفت‌وگوی پیروان دین‌باوران برای دستیابی به تفاهم و نقاط اشتراک نیز از پیشینه دینی برخوردار است. قرآن کریم در این خصوص می‌فرماید: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ» (آل عمران: ۶۴). خداوند متعال در این آیه به گفت‌وگوی ادیان فرامی‌خواند و گفت‌وگو را ابزاری برای دستیابی به حق بیان می‌دارد (حنفی، ۲۰۰۴، ج ۱: ۷۰). در حقیقت، آیه شریفه بدین جهت از اهل کتاب برای پذیرش مشترکات ادیان دعوت می‌کند (جعفری، ۱۹۹۸، ج ۲: ۱۵۰)؛ که همه پیروان ادیان آسمانی درباره توحید، شرک و ربوبیت با اسلام موافق هستند و در [اصل] آن‌ها اختلافی ندارند (هاشمی رفسنجانی، ۲۰۰۸، ج ۲: ۴۶۲)؛ بنابراین، فراخوان قرآن مجید به زمینه‌ای مشترک در گفت‌وگوها می‌تواند به حل یک مسئله علمی یا عملی منتج گردد (فضل‌الله، ۱۴۱۹ هـ ق، ج ۶: ۷۹)؛ و با همکاری و همیاری ایشان منجر به گسترش این سخن حق و عمل به موجبات آن بشود (طباطبایی، ۱۹۷۴، ج ۳: ۲۴۷).

به‌رغم این سفارش‌ها و دستورهای اسلامی به گفت‌وگوی بین‌الادیانی، سخن روشنی در کتاب مقدس (بایبل) در دفاع از این نگرش به چشم نمی‌خورد؛ جز آن‌که برخی دین‌پژوهان این عرصه، گفتار منسوب به حضرت عیسی (ع) مبنی بر محبت‌ورزی به دیگری (متی، ۵: ۴۳-۴۴) را مستلزم تفاهم با وی نیز دانسته‌اند (جونز، ۱۹۹۰: ۳۹۵) که یکی از اهداف این دست از گفت‌وگوها به‌شمار می‌رود.

پیروی از تعالیم دینی

در اندیشه عالمان مسلمان، دین اسلام به سه بخش: عقاید، اخلاق و احکام تقسیم می‌گردد (مطهری، ۲۰۱۲: ۸۵). دو قسم اخیر، رفتارهایی را از انسان می‌طلبد که آن‌ها را می‌باید انجام بدهد یا از برخی دیگر بپرهیزد تا به رستگاری برسد. در خصوص التزام به این امور و تنفیذ صحیح و کامل آن‌ها آیات و روایات فراوانی به چشم می‌خورد. برخی از این آیات، مطلقاً دستور به پیروی از خدا و پیغمبر او می‌دهند: «وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ» (آل عمران: ۱۳۲)؛ برخی به تقوا و پایبندی به دین فرمان می‌دهند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ» (توبه: ۱۱۹)؛ برخی از فرایض با عنوان عمل صالح نام می‌برند و انجام آن را از مؤمنان می‌طلبند: «فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا» (کهف: ۱۱۰)؛ برخی به یکی یا چند مورد از واجبات دستور می‌دهند: «وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ» (بقره: ۱۱۰)؛ برخی پیامد و سرنوشت نیکوی اطاعت‌پذیری از این فرمان‌ها را یادآور می‌گردند: «وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ» (بقره: ۸۲)؛ برخی به پیشینه این احکام در ادیان دیگر اشاره می‌نمایند و اهتمام به آن‌ها را از مسلمانان می‌خواهند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ» (بقره: ۱۸۳)؛ و بسیاری از آیات دیگر که به پیروی از آموزه‌های عملی اسلامی تأکید دارند.

از منظر رهبران انقلاب اسلامی ایران، یکی دیگر از وظایف و بایسته‌های مشترک میان پیروان ادیان، مسئله پیروی از تعالیم دینی است. امام خمینی(ره) معتقد است علمای ادیان وظیفه دارند برای تحقق آرمان‌های انبیاء بکوشند و تابع تام ایشان باشند. ایشان با تأکید بر اهمیت دین‌مداری این عالمان می‌فرماید: «روحانیون یک وظیفه الهی دارند که این وظیفه الهی بالاتر از آن وظیفی است که سایر مردم دارند؛ یک مسئولیت الهی دارند» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۱۱: ۴۰۶).

در همین رابطه، بنیان‌گذار انقلاب اسلامی به سکوت روحانیت مسیحی علیه ظلم ابرقدرت‌ها اشاره می‌نماید و آن را خلاف دستور حضرت عیسی(ع) برمی‌شمارد (B41) که به‌نوعی تخلف از تعالیم دینی در آیین ایشان است: «آیا شماها اطلاع ندارید از این جرمه‌هایی که در اینجا واقع شده است؟ آیا شما اطلاع ندارید که یک ملتی را تمام ذخایرش را بردند و خودش گرسنه مانده است؟ آیا اطلاع ندارید که یک ملتی را چندین سال؛ در طول پنجاه سال، با زجر و زحمت تحت فشارها قرار دادند و همه دارایی او را به دولت‌های بزرگ دادند؟ آیا روحانیت مسیح اطلاع ندارد که برخلاف گفته همه انبیا و برخلاف گفته مسیح دارایی‌های ایران را آقای کارتر حبس کرده است، سد کرده است در همه بانک‌ها؟ آیا عیسی که برای عدالت آمده است و مردم را به عدالت می‌خواهد وادارد، و شما موظفید که عمل کنید به آن چیزی که عیسی مسیح فرموده است و ظالم‌ها را وادار کنید به عمل کردن. آیا مطلع هستید که یک ملت ضعیف را چطور می‌خواهند در تحت فشار قرار بدهند؟ آیا مطلع هستید که حصر اقتصادی که آقای کارتر می‌خواهد انجام بدهد، معنایش این است که می‌خواهد -در نظر او این است- که سی و پنج میلیون جمعیت از گرسنگی بمیرد؟ آیا آقای پاپ مطلع از این مسائل هست و ما را محکوم می‌کند؟ یا به او بد مسائل را می‌رسانند؟ اگر مطلع هست وای به حال ما و وای به حال مسیحیت و وای به حال علمای مسیح، و اگر مطلع نیست وای به حال واتیکان. ما این سؤال را داریم که چرا سکوت در مقابل ظلم؟ این دستور حضرت مسیح هست؟! چرا واگذار کردند ابرقدرت‌ها را به حال خود تا هر چه جنایت می‌خواهند بکنند و هر چه مظلومان را می‌خواهند از بین ببرند؟» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۱۱: ۴۰۹-۴۱۰).

رهبر عالی‌قدر انقلاب اسلامی نیز برای مقوله فوق‌الذکر اهمیت خاصی قائل شده و در شماری از سخنان خود بر پیروی دین‌باوران از تعالیم مذهبی تأکید نموده است. ایشان یکی از وظایف پیروان ادیان الهی را دعوت به خیر، صلاح و کمال عنوان می‌کند و نظم شایسته جهانی را نیازمند پیروی از تعالیم انبیاء گرامی(ع) می‌داند: «عیسی مسیح مجهز به معجزه و دعوت الهی برای نجات بشر از ظلمات شرک و کفر و جهل و ظلم و رسانیدن وی به نور معرفت و عدل و عبودیت پروردگار مبعوث گشت و در همه‌ی مدت اقامت خود در میان انسان‌ها، لحظه‌ای در مبارزه با بدی و دعوت به نیکی درنگ نفرمود. و این درسی است که مسیحیان و مسلمانان که معتقدان به نبوت آن بزرگوارند باید فراگیرند. امروز بشر بیش از همیشه نیازمند آن تعالیم است و اسلام که مکمل آئین مسیح است دعوت به خیر و صلاح و کمال را سرلوحه‌ی برنامه‌ی خود قرار داده است. بشر گمراه با برخورداری از قدرت بی‌کرانه‌ی طبیعت که به برکت علم خداداده، بدان دست یافته،

در جهت مقابل آن هدفها گام برمی‌دارد و وظیفه‌ی پیروان ادیان الهی را سنگین‌تر می‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۱۰/۳۰).

در تعبیر دیگری ایشان می‌فرمایند: «یکی از وظایف کسانی که به سرنوشت بشریت و نسل جوان علاقه‌مندند، مقابله با فساد و بی‌بندوباری روزافزون در جهان است» (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۱۲/۰۳). از این‌رو، ایشان شناخت درست دستورات و زندگانی پیامبران الهی - از جمله حضرت عیسی مسیح (ع) - را امری ضروری و لازمه تبعیت از آن حضرات (ع) برمی‌شمارد و تأکید می‌نماید این شناخت از دین به صورت مستقیم و بی‌واسطه حاصل گردد: «خواستهای دوم من این است که در واکنش به سیل پیش‌داوری‌ها و تبلیغات منفی، سعی کنید شناختی مستقیم و بی‌واسطه از این دین به دست آورید. منطق سلیم اقتضاء می‌کند که لااقل بدانید آنچه شما را از آن می‌گیرانند و می‌ترسانند، چیست و چه ماهیتی دارد. من اصرار نمی‌کنم که برداشت من یا هر تلقی دیگری از اسلام را بپذیرید بلکه می‌گویم اجازه ندهید این واقعیت پویا و اثرگذار در دنیای امروز، با اغراض و اهداف آلوده به شما شناسانده شود. اجازه ندهید ریاکارانه، تروریست‌های تحت استخدام خود را به عنوان نمایندگان اسلام به شما معرفی کنند. اسلام را از طریق منابع اصیل و مأخذ دست اول آن بشناسید. با اسلام از طریق قرآن و زندگی پیامبر بزرگ آن (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) آشنا شوید. من در اینجا مایلم بپرسم آیا تاکنون خود مستقیماً به قرآن مسلمانان مراجعه کرده‌اید؟ آیا تعالیم پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و آموزه‌های انسانی و اخلاقی او را مطالعه کرده‌اید؟ آیا تاکنون به جز رسانه‌ها، پیام اسلام را از منبع دیگری دریافت کرده‌اید؟ آیا هرگز از خود پرسیده‌اید که همین اسلام، چگونه و بر مبنای چه ارزش‌هایی طی قرون متمادی، بزرگ‌ترین تمدن علمی و فکری جهان را پرورش داد و برترین دانشمندان و متفکران را تربیت کرد؟» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱۱/۰۱).

لازم به ذکر است که توجه خاص به اطاعت از تعالیم مذهبی فقط به آیین اسلام اختصاص ندارد؛ بلکه در دیگر ادیان آسمانی نیز می‌توان تأکید بر این مهم را آشکارا مشاهده نمود. برای مثال، بخش شرایع سنت یهود که با نام «هالاخا» شناخته می‌شود، شامل تمامی روابط، اعمال و آداب و رسوم فردی، اجتماعی، ملی و فراملی می‌باشد و نظام شرعی این دین را تشکیل می‌دهد (جاکوب^۱، ۲۰۰۷: ۲۵۱). همچنین، به بخشی از دستورات تورات با نام «ده فرمان» می‌توان اشاره داشت که در آیات ۱-۱۷ فصل ۲۰ از سفر خروج و آیات ۶-۲۱ فصل ۵ از سفر تثنیه ذکر شده (هارلسون^۲، ۲۰۰۵: ۹۰۷۴) و از اهمیت خاصی نزد دو آیین یهود و مسیحیت برخوردار است (پولان^۳، ۲۰۰۳: ۴)؛ بنابراین، اوامر و نواهی الهی در این دو دین ابراهیمی همانند اسلام مورد توجه بوده است.

1. Louis Jacobs
2. Walter Harrelson
3. Sara Polan

احترام به مقدسات دیگران

یکی دیگر از مهم‌ترین وظایف و بایسته‌های پیروان ادیان از منظر رهبران انقلاب اسلامی ایران، مسئله احترام به مقدسات پیروان دیگر ادیان و اجتناب از هتک حرمت آن‌ها است که در فرهنگ اسلامی دارای اهمیت فراوانی نیز می‌باشد. اگر در تورات از اهانت به یهوه و در انجیل از اهانت به اقا نیم ثلاثه منع شده است، اسلام توهین به مقدسات دیگران را نیز نمی‌پذیرد و آن را جرم می‌نگارد (کاظمی‌راد، ۲۰۲۲: ۸۳). این عمل که در زمره توهین‌های مشدد قرار می‌گیرد و گاه علیه امنیت ملی و آسایش عمومی تلقی می‌شود (توکلی و دیگران، ۲۰۱۶: ۵۰)، نقض حریم اعتقادی اشخاص بوده و مستلزم کیفر مرتکبان است (باقری و وفادرویش‌پور، ۲۰۱۸: ۹۳). از این رو، همه ادیان اهانت به مقدسات را مستوجب عقوبت اخروی یا مجازات دنیوی برشمرده‌اند (ولیدی، ۱۹۹۱، ج ۲: ۲۵۷).

امام خمینی (ره) به‌عنوان یک مجتهد و فقیه دینی و رهبر حکومت اسلامی از تعرض به پیروان دیگر ادیان نهی نموده است و بیان می‌کند مسلمانان حق تعرض به پیروان دیگر ادیان را ندارند و اگر دولت ستمگر [شاهنشاهی] به غیرمسلمانان تعرض می‌کرد، هدفش این بوده تا آنان را علیه اسلام بشوراند: «به این یهودی‌ها که در ایران هستند کسی حق ندارد تعرض بکند، این‌ها در پناه اسلام و مسلمین هستند، نه به یهودی‌ها و نه به نصارا، این‌هایی که مذهب رسمی دارند، حق ندارند و اخیراً به بهایی‌ها تعرض کردند و دولت تعرض کرده؛ این‌ها یک نظر شیطنت دارند، به این نظر شیطنت این‌ها اعتنا نکنند مسلمین؛ این‌ها می‌خواهند سایر طبقات را به مسلمین بشوراند؛ شما اعتنا نکنید؛ از هر راه دیدید که سازمان «دولتی» دخالت می‌کند در یک امری، شما مخالفت کنید برای این که این‌ها نظر سوء دارند به شما» (خمینی، ۱۹۹۴، ج ۵: ۲۵۱).

آیت‌الله خامنه‌ای نیز در موارد اهانت به پیروان ادیان و مقدسات آنها تأکیدات بسیار داشته و به دفعات تذکر داده‌اند که این اقدام شنیع نباید به‌پای همه اهل آن دین نوشته شود یا به‌صورت مقابله‌به‌مثل دفع گردد: «هدف از اقدام نفرت‌انگیز اخیر [قرآن‌سوزی]، آن است که از سویی مقابله با اسلام و مسلمانان در جامعه‌ی مسیحی به سطوح همگانی مردم کشیده شود و با دخالت کلیسا و کشیش، رنگ مذهبی گرفته و پشتوانه‌ای از تعصبات و تعلقات دینی بیابد، و از سوی دیگر ملت‌های مسلمان را که از این جسارت بزرگ به خشم آمده و جریحه‌دار می‌شوند از مسائل و تحولات دنیای اسلام و خاورمیانه غافل سازد. همه باید بدانیم که حادثه‌ی اخیر [قرآن‌سوزی] ربطی به کلیسا و مسیحیت ندارد و حرکات عروسکی چند کشیش ابله و مزدور را نباید به‌پای مسیحیان و مردان دینی آنان نوشت. ما مسلمانان هرگز به عمل مشابهی در مورد مقدسات ادیان دیگر دست نخواهیم زد. نزاع میان مسلمان و مسیحی در سطح عمومی، خواسته‌ی دشمنان و طراحان این نمایش دیوانه‌وار است و درس قرآن به ما، در نقطه‌ی مقابل آن قرار دارد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۹/۰۶/۲۰). ایشان معتقدند که هدف از قرآن‌سوزی (اهانت به مقدسات اسلام) ایجاد تقابل اسلام و مسیحیت در سطح جامعه است و اهانت به مقدسات را نباید به‌پای همه پیروان آن دین نوشت چرا که نزاع مسلمانان و مسیحیان در سطح عمومی، خواسته دشمنان است.

در این رابطه لازم است این مطلب نیز تبیین شود که در قرآن مجید نهی صریح از این رفتار ناشایست به چشم می‌خورد؛ آنجا که خداوند متعال می‌فرماید: «وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ...» (انعام: ۱۰۸). در حقیقت، قرآن کریم به کتب دیگر ادیان آسمانی و عقاید صحیح پیروانشان احترام می‌گذارد و به مقدسات ایشان توهین نمی‌کند (رضایی اصفهانی، ۲۰۰۹، ج ۵: ۱۷۴)؛ چه در دعوت به دین نیز می‌باید حرمت مقدسات را نگاه داشت (قرائتی، ۲۰۱۰، ج ۱: ۵۳۲) و ادب دینی را به دستور این آیه شریفه رعایت نمود تا جامعه دینی از آلودگی به اهانت و بدگویی محفوظ بماند (طباطبایی، ۱۹۷۴، ج ۷: ۳۱۴). در مقابل این نهی، قرآن کریم روش اقامه برهان و جدال احسن را پیش می‌نهد (جوادی آملی، ۲۰۱۳، ج ۲۶: ۵۳۳) و می‌فرماید: «وَلَا تَجْدِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» (عنکبوت: ۴۶). چنین امری در اندیشه مقام معظم رهبری مستلزم شناخت زبان مخاطبان است (A25) که نیازمند تجربه دوسویه و فهم مشترک می‌باشد (برن، ۲۰۱۱: ۱).

نتیجه‌گیری

بازخوانی و واکاوی آثار رهبران انقلاب اسلامی ایران در زمینه وظایف و بایسته‌هایی که پیروان ادیان آسمانی می‌بایست انجام دهند، نشان می‌دهد که ایشان توجه خاصی به این موضوع داشته و در موارد متعددی از گفتارها و نوشتارهای خود به این مهم پرداخته‌اند. گردآوری این بیانات و بررسی آن‌ها با روش تحلیل مضمون به این نکته رهنمون می‌سازد که امامین انقلاب اسلامی ایران برای پیروان ادیان الهی، وظایف خاصی را با چهارچوب ویژه‌ای مشخص نموده و محورهای خاصی را نیز برای آن اقدامات تعیین کرده‌اند. از دیدگاه رهبران انقلاب اسلامی ایران، مهم‌ترین وظیفه پیروان ادیان الهی در برابر یکدیگر، حمایت از دیگر باورمندان جهان به ادیان آسمانی و همدلی و اتحاد با اهل ایمان و کتاب می‌باشد. این وظیفه مهم که با فراوانی بسیاری در کلام ایشان بیان شده نشان می‌دهد که از منظر دین اسلام، مسئله وحدت و همدلی و همراهی با پیروان دیگر ادیان آسمانی از اهمیت و جایگاه فوق‌العاده‌ای برخوردار بوده و این امر می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد صلح جهانی در پرتو گسترش عقاید مذهبی و توحید محوری باشد.

دومین وظیفه بیان شده برای پیروان ادیان الهی در کلام رهبران انقلاب اسلامی ایران، مسئله مبارزه با ظلم و ستم ستمکاران و متجاوزان و مستکبران است. تحلیل مضامین پایه استخراج شده از بیانات ایشان نشان می‌دهد که مبنا بودن عدالت، زمینه‌ساز ترسیم این وظیفه مهم برای معتقدان به الله در جهان هستی بوده و نتیجه انجام آن، ایجاد یک عدالت اجتماعی گسترده در میان جوامع بشری و صلح جهانی خواهد بود. از جمله دیگر وظایف بیان شده برای پیروان ادیان آسمانی در کلام رهبران انقلاب اسلامی ایران، مسائلی مانند گفتگو برای تفاهم، پیروی مصرانه و جدی از تعالیم دینی و احترام به مقدسات دیگران است که توضیحات تفصیلی آنها در متن مقاله بیان شده است.

References

- *The Holy Quran*.
- Al-Khalifa, Rashad (2007). *General Assembly President stresses value of interfaith dialogue in securing peace*. Beirut: House of Science.
- Attride-Stirling, Jennifer (2001). "Thematic networks: an analytic tool for qualitative research". *Qualitative Research*. 1(3): 385-405.
- Bagheri, Saleh; Wafa Darvishpour, Mohammad (2018). "Investigation of the legal position of insult in Iranian law". *New Research in the Humanities*, 4(11): 91-107. (In Persian)
- Braun, Virginia; & Clarke, Victoria (2006). "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 77-101.
- Byrne, Máire (2011). *The Names of God in Judaism, Christianity, and Islam*. Continuum International Publishing Group. London: University Press.
- Dewey, Beegle (2022). *Moses*. In *Encyclopedia Britannica*. London: University Press.
- Etrat Doost, Mohammad (2024). "The application of theme analysis method to understand Quranic topics in Islamic culture; A case study of the theme network of Surah Anbia'. *Religion and Communication*, (63), 53-80. Doi: 10.30497/rc.2022.242050.1861. (In Persian)
- Etrat Doost, Mohammad; Nasiri, Omid; Ghiyasi, hadi (2020). "The network of themes of the causes of poverty in Islamic society from the perspective of the verses of the Qur'an and the hadiths of Ahl al-Bayt". *Quran and Hadith Studies*, (1): 159-187. (In Persian)
- Forward, Martin (2001). *Inter-religious dialogue: a short introduction*. Oneworld.
- Given, Lisa (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications.
- Hale, Tom & Thorson, Stephen (2007). *Applied New Testament Bible Commentary*. David Cook.
- Harrelson, Walter (2005). "Ten Commandments". In *Encyclopedia of Religion* (Second Edition, Vol. 13, p. 9074). Thomson Gale.
- Hashemi Rafsanjani, Akbar (2008). *Tafsir Rahnama: a new method in presenting the concepts of Quran topics*. Tehran: Bostan Ketab. (In Persian)
- Henry, Matthew (1997). "Matthew Henry's Concise Commentary". Christian Classics Ethereal Library. London: University Press.
- <https://farsi.khamenei.ir/speech>. (In Persian)
- Ibn Babouyeh, Muhammad bin Ali (1406). *The rewards of actions and the consequences of actions*. Beirut: Sharif Publications.
- Ibn Babouyeh, Muhammad bin Ali (2007). *The causes of the law*. Tehran: Davari Publications.
- Jacobs, Louis (2007). "Halakhah". In *Encyclopaedia Judaica* (Second Edition, Vol. 8, 251-258. Thomson Gale.
- Jafari, Yaqoob (1998). *Commentary on Kausar*. Tehran: Hijrat Publications.
- Javadi Amoli, Abdullah (2013). *Interpretation of Tasnim*. Qom: Esra Publications.
- Jones, Michael (1999). "Evangelical Christianity and the Philosophy of Interreligious Dialogue". *Journal of Ecumenical Studies*, (36): 378-396.

- Kazemirad, Reza (2022). "Insulting sacred things from the perspective of Abrahamic religions and western legal systems". *Answer Quarterly*, (21): 83-106. (In Persian)
- Khezr, Qasim Tawfiq Qasim (2003). *The character of Pharaoh in the Qur'an*. Baghdad: An-Najah University Press. (In Persian)
- Khomeini, Seyyed Ruhollah (1994). *Sahifeh Noor*, Tehran: Publications of the Institute of Editing and Publishing of Works. (In Persian)
- Khoramdal, Mustafa (2006). *interpretation of light*. Tehran: Ehsan Publications. (In Persian)
- Maghdasi, Motaher bin Taher (1411). *Beginning and history*. Publications of the Religious Cultural Center.
- Merrigan, Terrence (2017). *Rethinking Theologies of Interreligious Dialogue*. In *The Past, Present, and Future of Theologies of Interreligious Dialogue*. Oxford University Press.
- Motahari, Morteza (2011). *Jihad*. Tehran: Sadra Publications. (In Persian)
- Motahari, Morteza (2012). *The generalities of Islamic sciences: theology, mysticism and practical wisdom*. Tehran: Sadra Publications. (In Persian)
- Neufeldt, Reina (2011). "Interfaith Dialogue: Assessing Theories of Change". *Peace & Change*, 36(3): 344-372.
- Old Testament and New Testament.
- Pao, David & Schnabel, Eckhard (2011). *Luke*. In *Commentary on the New Testament Use of the Old Testament* (pp. 908-1201). Baker Academic.
- Penaskovic, Richard (2016). *Interreligious Dialogue in a Polarized World*. In *Pathways for Interreligious Dialogue in the Twenty-First Century* (First Edition, pp. 29-40). Palgrave Macmillan.
- Polan, Sara (2003). "Ten Commandments". In *New Catholic Encyclopedia* (Second Edition, pp. 4-9). Thomson Gale
- Pope Francis (2013). *The Joy of the Gospel*. Vatican Press.
- Qaraeti, Mohsen (2010). *Interpretation of light*. Tehran: Lessons from the Qur'an Publications. (In Persian)
- Rezaei Esfahani, Mohammad Ali (2009). *Interpretation of the Quran Mehr*. Qom: Research Publications of Tafsir and Sciences of the Qur'an. (In Persian)
- Saboni, Muhammad Ali (1421). *Safwa al-Tafseer*. Beirut: Dar al-Fekr Center.
- Shouaei, Mohammad Hossein (2019). Doctoral Thesis: *The ideal model of interfaith dialogue from the perspective of intercultural communication in the public diplomacy of the Islamic Republic of Iran: a comparative study of interfaith dialogue diplomacy in the policies and organizations of the two countries of the Islamic Republic of Iran and the United States of America*. Tehran: Imam Sadiq University. (In Persian)
- Spieker, Heike (2011). *The Right to Give and Receive Humanitarian Assistance*. In *International Law and Humanitarian Assistance*. Springer-Verlag.
- Swidler, Leonard (2014). *Dialogue for Interreligious Understanding: Strategies for the Transformation of Culture-Shaping Institutions* (First Edition). Palgrave Macmillan.
- Tabatabai, Mohammad Hossein (1974). *Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an*. Beirut: Al-Alami Institute.

-
- Tavakoli, Fatima; Agha Babaei, Hossein; Shahmalekpour, Hassan (2016). "Religious foundations and principles of criminalization of insulting holy things and future challenges". *Journal of Criminal Law*, 1(2): 49-74. (In Persian)
  - Walidi, Mohammad Saleh (1991). *Special criminal law*. Tehran: Amir Kabir Publications. (In Persian)